

Şəddat CƏFƏROV

"Bakı mətbəəsi"nin direktoru, Respublikanın ilk poliqrafçı alimi, iqtisadiyyat elmləri üzrə fəlsəfə doktoru, Azərbaycan və Rusiya Yazıçılar və Jurnalistlər Birliklərinin üzvü

Tarixi qəhrəmanlıq əsərlərinin nəşri və təbliği cəmiyyətin mədəni həyatı üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Ən başlıcası, varislik hissələrinin qorunması və yeni nəsilə ötürülməsi baxımından xalq qəhrəmanlarının həyatı, mübarizəsi böyük təsir gücünə malikdir. Babək, Koroğlu, Qaçaq Nəbi, Qaçaq Həcər, Şeyx Şamil, Hacı Murad kimi qəhrəmanların həyatlarını tərənnüm edən əsərlərin yazılması xüsusi tədqiqat, böyük zəhmət tələb edir.

Bu sırada adları çəkilən qəhrəmanlar haqqında az əsər yazılmayıb. Ənvər Məmmədyanlının "Babək", Cəlal Bərgüşadın "Siyirmiş qılıncı", "Böz atın belində", Tolstoyun "Hacı Murad"... kimi əsərlərin oxucu yaddaşına təsirini danmaq olmaz. Məlumdur ki, Şeyx Şamil dağlı xalqların azadlığı uğrunda Çar Rusiyasına qarşı onilliklər boyu vuruşub, ardıcıl və inadlı mübarizəsi ilə sübut edib ki, vətəndən, torpaqdan üstün heç nə yoxdur. Xüsusilə vətənin və torpağın azadlığı uğrunda vuruşmaq elə vətənin və torpağın sahiblərinin uğrunda vuruşmaq deməkdir.

Hər kəs yaxşı bilir ki, insanlar Şamil tarixən böyük xalq qəhrəmanı kimi qəbul edib, onun həyatının hər anını bilməyi, öyrənməyi özlərinə borc biliblər. Təsədüfi deyil ki, Şamil haqqında çoxlu əsərlər yazılıb. Bədii, tarixi-publisistik janrlarda qələmə alınmış əsərlər Şamilin obrazını onu sevənlərin qəlbində əbədi yaşatma vasitəsinə çevrilib. Şeyx Şamil haqqında bədii filmlər çəkilib. Zaman-zaman onun həyatı Türkiyədə, Azərbaycanda, eləcə də Rusiyada ardıcıl olaraq öyrənilir. Şeyx Şamil obrazına insanların sevgili münasibəti zaman keçdikcə daha da dərinləşir.

Yazıçı-publisist Həvva Adəmsöyün "Şeyx Şamil" tarixi-publisistik romanı nəşr üçün bizim mətbəəyə təqdim olundu birinci növbədə Şeyx Şamilin adı ilə bağlı düşüncələrim məni öz axarına aldı. Vaxtı ilə İmam Mustafayevin və Sadiq Murtuzayevin Şeyx Şamil haqqında nəşr olundu kitabını da təsəvvürümdə canlandırdım. Əlbəttə, Həvva Adəmsöyün imzası da mənə maraqlı doğurdu.

Həvva Adəmsöyün "Şeyx Şamil" tarixi-publisistik romanının nəşrə təqdim olunmuş variantını vərəqlədim, gördüm ki, bu kitab inدیv qərdər Şeyx Şamil haqqında buraxılan kitablardan fərqli bir üslubda yazılıb. Müəllifin öz təxəyyülünə və tədqiqatlarına güvəncə qələmə aldığı "Şeyx Şamil" tarixi-publisistik romanı orijinallığı ilə məni çox razı saldı. Xüsusilə, Həvva Adəmsöy o qərdər səmimi və sevgili bir münasibətlə Şamil haqqında yazır ki, bu da oxucunu çox razı salır. O sanki öz babası haqqında yazır. Əsərdən məlum olur ki, müəllif şəcərə baxımından özü Şeyx Şamilin nəslindən hesab edir. Ancaq mən Həvva Adəmsöyün Şeyx Şamilə münasibətinin kökündə xüsusi bir mədəni varislik görürəm.

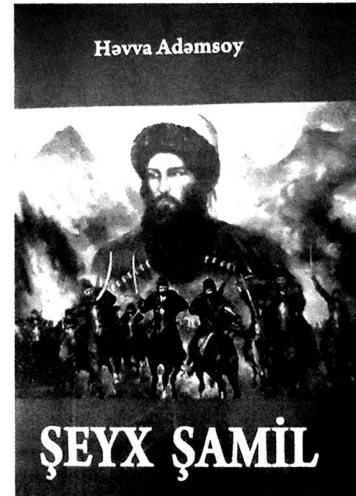
HƏVVA ADƏMSÖYÜN "ŞEYX ŞAMİL"İ

Biz kitab üçün annotasiya hazırlayan da müəllif haqqında ilkin məlumatla birgə kitabın məzmununu da ifadə edən mətni oxuculara təqdim etməyi vacib hesab edirik: "Yazıçı-publisist, tədqiqatçı Həvva Adəmsöy (Vasalova Həvva Kahrov qızı) ötən əsirin 80-ci illərinin axırlarından mətbuatda lirik şeirləri və publisistik yazıları ilə müntəzəm çıxış etməyə başlamışdır. "Dağlardan axan nəğmələr" (2007), lirik şeirlər və "Şeyx İmam Şamil" (2018) tarixi-publisistik kitablarının müəllifidir. Yaradıcılıq yolunu əsasən vətən tarixinin unudulmaz səhifələrinə həsr etmiş və bu yöndə tədqiqatlar aparmışdır. Müəllif Şeyx Şamil mövzusunda ayrılmamış, hətta çap etdiyi kitabı üzərində işini davam etdirmişdir. Oxuculara ikinci nəşr kimi təqdim olunan "Şeyx Şamil" tarixi-publisistik romanı əvvəlki nəşrdən fərqli olaraq bir çox cəhətdən yenidən işlənmiş və əlavə faktlarla zənginləşdirilmişdir. Həvva Adəmsöyün "Şeyx Şamil" tarixi-publisistik romanı Qafqaz xalqlarının əfsanəvi qəhrəmanı Şeyx Şamilin (1797-1871) həyat yolundan, azadlıq uğrunda qəhrəmanlıqlarla dolu mübarizəsindən bəhs edir". Annotasiyadan görüldüyü kimi Həvva Adəmsöy təsədüfi qələm sahibi deyil. Onun kifayət qədər yazıçılıq aləmində püxtələşmiş qələmi var. O, təbiət etibarlı ilə şəirdir. Elə bu səbəbdən də "Şeyx Şamil" tarixi-publisistik romanını, demək olar ki, lirik təsvirlərlə bəzəyir. Hətta tarixi faktları da bədii fonda oxuculara təqdim edir. Zənnimcə, hər bir oxucu qiymətli tarixi əsəri oxuyarkən müəllif haqqında da ətraflı məlumat almaq istəyində olur və annotasiyada olan məlumat bu tələbi ödəyir.

Həvva Adəmsöyün "Şeyx Şamil" tarixi-publisistik romanı haqqında kitabın redaktoru, şair-publisist Əli Rza Xələfli "Ön söz"ündə əsərin baş qəhrəmanını maraqlı faktlara istinadən xarakterizə edir: "Klassik Şərq kitabxanaçılıq ənənələrinin varisliyi ilə Şeyx Şamil obrazını yaratmağa başlayan müəllif birinci bu əsərin yazılmasının səbəbini açıqlayır. Maraqlı publisistik qeydlərlə Şeyx Şamil obrazına sanki tarixi və müasir dünyanın gözü ilə baxır. Və bu mənavi ayınada gördüklərini sözlə gətirir. Burada A.Dümanın sözləri lap yerinə düşür: "Şamil ucayoblu, suyuşirin, sakit təbiətli, zəhmətli bir adam idi. Gözləri şir gözlərinə bənzər idi. O, atlantı səfərə çıxanda bir aləm yaranırdı". Və həm də Şeyx Şamilin ruhu ilə danışıq-danışa kitabın yazılması üçün bir səbəbi də açıqlayır. Aylı gecələrin tül qararlığında Şeyx Şamil onun ruhuna və yaddaşına qayıdır və deyir: "Sən mənim nəslimdənsən. Mənim qılıncı yazdıqlarımı niyə qələmənlə yazmırsan? Söz qılıncından güclüdür, mənim balam". Demək, Həvva Adəmsöy, həm də özü Şeyx Şamilin nəslindən hesab edir. Şəcərə baxımından bu məsələni necə əsaslandırır, bu başqa məsələdir, amma mənavi olaraq özü Şamilin nəslindən hesab etdiyi üçün belə bir mövzuya girişmək tam məntəqidir". Onu da qeyd etmək yerinə düşər ki, yazıçı-publisist Həvva Adəmsöy öz əsərini Qarabağın işğal altında olduğu illərdə yazıb. Onun vətən sevgisi, Qarabağ haqqında qayğılı düşüncələri də kitabda kifayət qədər öz əksini tapır və Xələfli də Həvva Adəmsöyün əsərdə özüne yer almış vətənevorlik duyğularını diqqətə çəkir: "Burada o, başqa səbəbi də diqqətə çatdırır. Qarabağın işğal ilə bağlı bu günkü ziyalının mübarizə borcu məsələsi... Və bunu özüünün poetik duyğulanmaları ilə yazıya gətirir: "Torpağımız əllərdə, Qız-gəlinlər dardadı. Qalx ayağa, sərkərdə, Yadlar Qarabağdadı". O, Şeyx Şamilin əsaslandığı mənavi qaynağın - müridizmin himni kimi səslənən "Dağlı" mahnısının ruhu ilə

oxucunun diqqətini mövzuya yönəldir. O, Şeyx Şamilə müraciətlə "Sən Qafqaz dağlarının hürriyyət günəşisən", - deyir. Bu qeydlərdə Şeyx Şamilin əqidə yolunda dönməzliyini, vətən yolunda övladlarından, ailəsindən belə keçməyə hazır olduğunu göstərir və Şeyx Şamilin oğlu Camaləddin barədə çox acı bir hekayəti xatırladır. Sonra Şamilin mənsub olduğu xalq haqqında danışır. Bu xalq soyuna görə türk olan avar xalqıdır. Bu qeydlərdə Dezavul Atilla - Hun sərkərdəsi xatırlanılır. Və xatırlanma təsədüfi deyil. Şamilin möhtəşəm mübarizəsinin rəhbəri ilə, yəni Şeyx Şamilə Atilla'nın müqayisəsi də elə dağlar oğlunun yenilməzliyindən, qüdrətindən xəbər verir. Yeri gəlincə, müəllif işğalçı rus generallarının dağlarda dizini yerə gətirən Şeyx Şamilə və onun igid naiblərinin uğurlu döyüş səhnələrindən söhbət açır". Həvva Adəmsöyün bu əsərinin əsas mənavi yükü onunla ölçülməlidir ki, o bir müəllif kimi Şeyx Şamilə təcrid olunmuş zaman müstəvisində göstərmir, yeri gəlincə, türk tarixini də vərəqləyir. Şeyx

Kitaba yazılmış "Ön söz"ü ardıcıl izləməklə Həvva Adəmsöyün Şeyx Şamil ruhuna sonsuz ehtiramını da görmək olar. Eyni zamanda Azərbaycan xalqının erməni işğalçılarına qarşı apardığı mübarizədə Şeyx Şamil ruhunun da iştirak etdiyini elə Həvva Adəmsöyün əsərindən də görmək olar. "Ön söz" müəllifi fikrinə davam edir: "Beləliklə, XIX əsrin I yarısının ortalarından sonra biz artıq Şamilə qorxmaz bir döyüşü və sərkərdə kimi görürük. Müəllif hadisədən-hadisəyə, zamandan-zamana keçərək, Şamilin həyatının görünməyən və görünməyən tərəflərinə nüfuz edir. Onun dünya azadlıq mübarizələri sırasında öz yerini əbədi hiş edəcək bir qəhrəman kimi bizə sanki yenidən tanıdır. Kitab boyu müəllifin türk soyuna rəğbətini və türklərin Şeyx Şamilə sevgilərini də canlı, oxunaqlı bir dəlili bizə çatdırır". "Ön söz" müəllifi doğru yazır. Həvva Adəmsöy Türkiyə və Şeyx Şamil əlaqələrinə də xüsusi səhifələr həsr edir. Həmin hissələri oxuduqca işğalçılara qarşı mübarizə aparən Şamil müdafiə edən böyük Türkiyəni də görürük: "Həvva Adəmsöy Şamil soruğu ilə Rusiya, Türkiyə, Azərbaycan, hətta İran və ərəb mənəblərinə də müraciət edir, sanki nağıllarda deyildiyi kimi ayayına dəmir çarıq geyir, əlinə dəmir əsa alır. Diyar-diyar gəzir, az qala dünyaya səpələnmiş Şamil övladlarını və Şeyx Şamil əhvalatlarını axtırır. Türkiyə ilə bağlı bir məqam xüsusilə, diqqətə çəkir: "Türkiyənin İstanbul şəhərində səfərdə olarkən ilk növbədə kitab mağazasına dəyməyi düşündüm. Çünki axtardığım kitabları burada tapacağıma əmin idim. Şamilə Türkiyədə böyük sevgi olduğunu bildirdim. Şamilin ömrünün son vaxtları Türkiyə ilə bağlı olub". Göründüyü kimi Həvva Adəmsöy Şeyx Şamilin izi ilə çox yerlər gəzib. Şeyx Şamil haqqında dildə-ağızda gəzən əhvalatları da toplayıb. Yeri gəlincə yazılı mənbələrə də istinad edib. Bunu kitabın sonunda verilmiş zəngin ədəbiyyat siyahısından da görmək olar.

Şamil qəhrəmanlığının tarixi köklərinə də işıq salır.

Hər bir müəllifin mövqeyi öz əsərindən görünür. Hətta mənə elə gəlir ki, hər bir müəllif öz əsərində ideyasını oxucuya aydın şəkildə çatdırırmalıdır. Tarixi-publisistik əsərlərdə isə bu daha vacibdir.

Həvva Adəmsöy Şamil obrazını öz mühtəvinin iştiracında yaradır. Müridizmin Şamilin rəhbərliyi ilə məğlublənməz gücə çevrilməsi və bu fonda Şamilin yenilməzlik qüdrətini formalaşması oxucunun gözləri qarşısında film kimi yarıdır: "Müridizmin tarixi ilə bağlı deyilənlər müridizmin ilk yayıcısı kimi Şeyx Mənsurun, sonra Şeyx Camaləddin Qazımuxlunun, daha sonra Şeyx Məhəmməd Yaraqlının haqqında verilən məlumatlar əvəzsiz sinema pərdəsi kimi gözümüzün önündən keçir və beləliklə, Şamil zamanası gəlir. Əvvəlcə onun adını Əli qoymuşdular. Zirvədən uçub gələn zəif, sıxaq uşaq Əlinin başının üstündən uçan aq qartal əhvalatı ilə uşağın adını dəyişib Şamil qoyurlar. Şamilin uşaqlığı dövrü haqqında yazılanlar göstərir ki, o, hələ uşaqkən çox qoçaq və cəsarətli olub. Hətta uşaq olarkən belə atasını zərərli şərab aludəçiliyindən də xilas edə bilib. Şamilə yetirən mənavi mühit haqqında geniş söhbət açılır. Qazi Məhəmmədin müəllimliyi, Qazi Məhəmmədin başçılığı ilə olan qəzavətlərin mübarizə əzmi müəllifin yazı üslubunda bu günün hadisələri kimi səslənir. Bu yerdə Puşkin yada düşür. Puşkinin Qafqaza səyahəti tarixin unudulmayan səhifələri kimi xatırlanır. Axı Puşkin Qafqazı tarənnüm edirdi". Həvva Adəmsöyün əsər boyu təlqin etdiyi kimi, Qafqaz dünyanın nadir ərazilərindəndir.

(Davamı 11-ci səhifədə)

